

Note și schițe din Dobrogea*)

II

...Pornim din Constanța spre miazăzi pe un drum de țară, care merge pe-aproape de țărmul mării, întâi pe lângă vii și ogrăzi, apoi numai între suprafața lucie și mișcătoare a apelor în stînga, iar în dreapta cîmpia arsă și fără copaci, întretăiată ici-colea de cite-un delușor sau vre-o vilcea uscată.

Calc ferată nu se pomeneste. De-atîția ani se luptă *coloniștii* să lege Tulcea cu Constanța și tot nu se poate; dar-mi-te marele nostru port cu un *sat lătăresc*, deși e și stațiune balneară de-o oarecare însemnătate! De-aceia mergem cu trăsura.

După un drum de-o oră, ne oprim într'un sătucean, la ușa unui *han*, înaintea căruia e un amestec zgomotos de călăreți, trăsuri și căruțe. Aici, supt un umbrar de lemn învechit, în căldura năbușitoare a lui Iulie, supt un adevărat cer de Orient, se poate bea cafea în cești mari turcești, cu semilună aurită în mijlocul smălțuelii așa de colorate. Nu vezi decît figuri străine și n'auzi decît vorbă la fel. Singură pajura României... dela tabla cu „Regia monopolurilor“ îți spune sub ce stăpînire te găsești.

În sfîrșit pornim, și după încă vre-o oră de pustiu, trăsura se oprește pe șosea în fața unui pilc de clădiri noi, albe, vesele, în mijlocul unui parc de salcimi tineri, cu bănci și alee, parc ce se întinde scoborînd încetișor pînă jos, la plaja pe care o bate fără încetare valurile spumoase ale mării. Acest ținut înflorător, această oază în pustiu de pînă acum, e Sanatoriul Eforiei. Prin parc se preumblă și se joacă micii bolnavi și desmoșteniți, aduși să se întrămeze în aerul ozonat al coastei. Parcă ar fi niște plante ofilite, exotice în acest ținut, care e numai apă, mișcare, aer, senin și soare...

De-aci înainte drumul e așternut pe o limbă de pămînt, prinsă între mare și lacul mohorit și cu aspect metalic pe care l-au numit *indigenii*, Tekir-Ghiol, adică Lacul-Sărat.

Pentru cine vizitează satul cu acelaș nume, numai pentru băi, drumul se împarte: cine are mijloace puține și-și caută numai de sănătate, o ia pe drumul gloduros și neîngrijit, care se desface în dreapta, pe malul lacului, spre sat; cine nu se *bucură* de condițiile de mai sus, mai face cale de-un ceas, pe-o șosea

*) Vezi V. R. VI. 59.

mai îngrijită ca să ajungă la așa numitul Otel Movilă. E o clădire singuratică, nouă, costisitoare, așezată pe țărm, avînd în spate lacul și-n față marea, la a cărei plajă te cobori pe trepte săpate în pămîntul argilos al țărmului. Plaja e foarte întinsă și se îndoae, împreună cu țărmul, în adîncul mării, pînă la un colț de uscat înalt, pe care se înalță în zare albul far dela Turla. Și cînd dai de monumentala și moderna clădire răsărind din mijlocul bălărilor, și-ți arunci ochii în jos, la plaja argintie pe care foște lumea în foalele multicolore și uniforme strălucitoare, în acel decor format de lucirea apelor mișcătoare și de seninul cerului—ți se pare că-i în basme, și, după-aceai trecut prin ținuturile arse de cine știe ce scorpii, ai dat de vestitul palat fermecat...

Dar aici e viața scumpă, unde „se arată” sănătoșii boğați; aici e o viață trecătoare și de paradă, care ține două luni pe an; pe cînd viața locală, trainică, adevărată, a „indigenilor” e dincolo, la capătul cel mai depărtat al lacului, unde te poți duce dela otel cu-o barcă, sau din dreptul Sanatoriului, pe drumul gloduros și neîngrijit, cînd pe sus, pe cite-un mic podiș, cînd pe jos, pe-aproape de noroiul negricios metalic și greu-mirositor al lacului.

Nu poți merge decît cu ceiace găsești, adică cu o căruță, cu *harabaua*, pe care un glumeț îndurerat a numit-o „gondola” stepii dobrogene. Tatarul, cu fes și'n haine înfoiate, subțiri și viu colorate, cu fața negricioasă și cu ochii vii aprinși, își mină căluții cu multă îndemănare și... tace. Tace, pentrucă tu nu știi tătăreasca lui. Cu multă greutate am allat că-l cheamă „Mirilă”.

— Mirilă, nu știi rominește?

— *Ioc.*

Și ride, ridicînd din umeri și biciuînd caii.

De pe un delușor pe care trecea drumul, am zărit capătul lacului, împrejurul căruia se înșiruiu pe mici înălțimi clădiri lungi, scunde și albe, așezate paralel. Deasupra unora din ele filite voios tricolorul nostru. Iar mai departe, în gurile unor vâlcele citeva cumpene, pe dimburi citeva mori de vînt, și tocmai în fund, o ingrămădeală mohorită de colibe joase și pămîntii, care formează adevăratul sat tătăresc, a cărui așezare incepe într'o adîncitură și se sfîrșește tocmai sus, pe creasta dealului.

Intorc ochii, ca să văd, după pajiștele arse, dunga lată și cenușie a mării, care pare că tae bolta azurie. Un vuet prelung îmi izbește auzul, iar la picioare apele lacului, aci negre, aci verzul, aci tulburi numai, se mișcă încetîșor sub bătaia vîntului. Cam pe la mijloc se leagănă, ușor două mici bărci cu pinze.— În față abia se deosebesc clădirile cele lungi, joase și aliniate, deasupra cărora filtesc drapele. Mi s'a părut că am înainte unul din tablourile aclea ce înfățișează posturi militare, pe malul unui lac, în clima caldă, în vre-o colonie africană...

Peste un sfert de oră am ajuns. Pe marginea lacului sint corturi cu-o întreagă gospodărie, locuinți ale oamenilor sârmani,

bolnavi de prin împrejurimi, sau ale celor care, venind prea târziu, n'au găsit nici macar o colibă tătărească. Asta mi-aminti de „Balta-Albă“ a lui Alecsandri. Ei, dar era în 1844!

Clădirile cele lungi și scunde sînt parte grajduri turcești, transformate într'un fel de „oteluri“ pentru vizitatori mai nevoiași. Centrul și toată viața o găsești în jurul uneia din aceste barace uriașe, a cărei firmă și explică „centralizarea“. Iată-o în toată întinderea ei:

„Hotel Traian. Băile Centrale. Băuturi spirtoase.

„Restaurant. Cofetărie. Cafenea și lăptărie.

Nu știi zău ce mai lipsea! Și asta-i pentru *coloniști*, deoarece Tatarii și Turcii au „centrul“ lor, sus pe deal, în fundul satului, o mică ceainerie, la „Belvedere“. Pentru 5 bani, Tatarii și Turcii primesc un pahar de ceai sau o ceașcă de cafea. Tineri beau și pleacă repede. Bătrînii, cu cealmale mari și cu bărbi albe la fel, stau la „taifas“, cu ciubucile în gură, așezați turcește pe niște modeste sofale—paturi lungi de scinduri, acoperite cu rogojini. Podeaua e pămînt gol. Stăpînul e și bărbierul satului. Lingă marele ceainic strălucesc lighianele de aramă—și până să ducă ceaiul vre-unui mușteriu, celălalt rămîne nemișcat pe scaun, cu săpunul pe obraz. Afară, mai la o parte, pe o măsuță de lemn schiloadă, doi Tatarî joacă cărți. M'am apropiat. S'au sculat respectuos și cu temenele m'au salutat:

— Sabalai rusum!

Le-am răspuns și eu, murmurînd acel „sabalai“ pe care-l prinsesem dela dinșii.

Prin semne și prin cîteva vorbe cunoscute i-am întrebat ce joacă.

— *Olutzbir*.

Adică „treizeci și unu“.

Unul din cei doi jucători e turc și-l cheamă Ali. E căruțaș. Umblă prin satele din jur, pe la Movilă, pe la „Kiustenge“—așa că mai rupe ceva rominește. Peste cîteva luni o să intre în armată. Se duce cu plăcere:

— La tîni ioc batai!

A pătruns și la ei vestea că nu se mai bate în armată. Asta li-cra singura grijă și temere cît or sta în armata stăpînitorilor. Ba mai duce grijă și de „beigir“—de căluțul lui. Și dacă-i pare rău de ceva, e că n'are pămînt. Nu le dă decît pentru casă, din valtra satului. Mai cu samă suspină ei după pămînturile emigranților, adică ale celor ce pleacă de voe în Orient, nemulțumiți, mai ales Turci—pămînturi care încap pe minile altora, străini de el și de neamul lor.

Pămînt! Nu-l cer numai Turcii și Tătarii. Il cer și Romîni de-ai noștri. La întoarcerea în sat, m'am dat în vorbă cu un Ardelean, căruțaș și dinsul, de fel din Surduluc, o comună din apropiere. A venit acum treizeci de ani de prin părțile Sibiului.

— Apoi de ce te ții numai de cărușie?

— Da ce să mai fac?

— N'ai pământ?

— De unde? Nici noi, nici păcătoșii ăștia de Turci ori Tătari, ce sînt!

— Dar am auzit că au avut pământ, însă l-au vîndut și au plecat.

— Așa au făcut, domnule, bată-i pustia. Și bine li-e, că l-au dat pe nimic,—cu cinci lei hectaru și fără acte mai toți. Da chipurile nu l-au dat de tot, ci pe 20 de ani, socotind, cum zic unii mai colțoși din ei, că peste 20 de ani vine Sultanu ăla al lor, cu putere turcească, să ia Dobrogea. Și unii s'au întors. Crezi d-ta c'a mai văzut vr'unu pămîntu lui? Azi le ia ciocoiu 20 de lei arendă pe hectar...

— Si toți aceștia mai cuprinși de pe aici s'au îmbogățit cam așa?

— Aș! ăi mai mulți ău început-o pe vremea pomenilor, cînd nu să putea ști cum și ce fel, cînd s'a luat Dobrogea dela Turci. Pîn unele locuri te trăgea ingineru de minică, că și el lua un leu de fiecare hectar măsurat. Pe mine nu mă ruga? „Ia, mă, zicea domnu inginer, dela noi, că mă sărăcești, dacă nu iei!“ Intreabă-mă și d-ta pentruec n'am luat? Mă țineam de altele pe atunci... Și luau, domnule, toți, pe numele lor, pe-al nevastii, al copiilor, al slugilor. Uite Bulgaru ăsta după deal, cu casa aia frumoasă, a luat 300 de hectare cu 75 de bani...

— Cum asta?

— Păi, trei timbruri de 25 de bani pe trei petiții—pentru el, nevasta și-un copil. De fiecare petiție 100 de hectare. Nu-i vorbă, că plătea pe urmă, în 10, 20 și 30 de ani cu 4—5 lei hectaru pă an—da la început te făceau ciocoi fără nici-un ban. Și mai tirziu, ce să vezi d-ta, că s'a călît statu—așa a mers vorba pe la noi—și-a luat seama și-a vrut să vază cum și cui s'a dat.

Și-au căutat și pe unul, căruia-i zicea Dulău în petiție, pe la curtea unui mocan dela Megidie. Și l-au tot căutat, pînă ce au dat peste un cioban bătrîn, fost în slujbă la mocan, care cum a auzit de cine se întreabă, a început să mormăe: „Dar ce tot îl căutați, călca-l-ar nevoile, că a murit demult și n'a fost decît un ciine bătrîn al stăpinului“. Păi cum vezi, domnule, s'au dat pămînturi și pă nume de cini. Iacă de-aia nu trebuie să-i plîngă nimeni pe păcătoșii ăștia de Turci, de și-au vîndut pămînturile!...

Și și-a luat ziua bună și-a plecat...

A douazi am vizitat satul mai cu de-amănuntul. La dreptul vorbind, e cam risipit. De-o parte, pe-un deal mic, e partea turcească, iar în vale și pe dealurile din stînga văii, sînt așezările tătărăști, deasupra cărora, între armanuri, se'nșiră morile de vînt, iar între șerpuiturile văii, fîntinele.

După cum am aflat dela unii și alții, Turcii și Tătarii o duc bine între ei, iar ai noștri prețuesc mai mult pe Turci, care sînt mai pașnici și ascultători; Tătarii sînt vicleni și dirji. Turcii de al'fel sînt și puțini. Casele sînt adevărate fortărețe, fiind în-

conjurate cele mai multe, deși numai un fel de colibe, cu ziduri înalte de „cărămizi locale“, așa numitele „chirpici“, făcute din pământ amestecat cu pae. Aproape nu e casă să nu aibă pe-alătura depozitul de „chirpici“ gata sau în lucrare. Ogrăzile Tătarilor sînt foarte curate și ei au din toate cele ale gospodăriei de țară—și au încă din belșug, dar numai cînd vor să-ți dea. Altmintrelea, cum te-au simțit cinii—care nu lipsesc dela nici o casă, „chiopeci“,—se crapă ușa casei tainic de careva și...

— Ioc ! Ioc !

„Ioc“, adică „nimic“, n'au nimic, din tot, din orișice ai căuta, sau chiar și ce nu te-ai gândit a căuta. Toată silința pe care ți-ai da-o să-i dumerеști, să-i imbunezi, să mai stea în ușă măcar, e zădarnică. Dealtfel nici n'ai cum, căci semnele și interjecțiile nu te pot ajuta în asemenea cazuri. *Nici o vorbă* rominească nu s'aude și nu se înțelege în mai toate casele tătărești.

Interiorul îl poți cuprinde atît cît poți lura cu ochiul prin deschizătura ușii: curățenie, ordine, simplitate, rogojini pe podeaua de pămînt galben și lungi paturi-sofale pe de margini; nici un ornament; prin *ferestre* n'ai cum te uita, căci nu sînt, afară numai dacă nu vei da acest nume singurului ochi al fiecărei odăi, cirpît și zăbrelit și-acela, și nu mai mare de două palme.

De-acia prin deschizătura ușii cînd te uiți, ai o priveliște tainică, curioasă, din care se desfac, cînd vor să-ți iasă înainte, figurile acelea caracteristic-tătărești, fețe palide, unghiulare, cu ochi puțini oblici și vioi—mai ales ai femeilor, care sînt mult mai albe ca bărbații și par umilate, cu ochii mai mari și de-obicei cu două coade groase pe spete. Au un aspect foarte pitoresc, mai ales că poartă haine ușoare, multicolore, și, în loc de rochii, foarte multe au niște lungi șalvari liliachii. Nu primești nici un zîmbet, nici o privire prietinoasă. Și-o liniște, de-și pare că se pregătește ceva în fiecare casă, cînd îi vezi ieșind și intrînd, după îngrăditura înaltă de chirpici, strecurîndu-se tainic și'n tăcere...

Tot cercetînd satul, am ajuns și la Primărie. E pe coasta unui deal din dreapta văii principale și, cași casele chiaburilor din partea locului, are piatră la temelie și piatră, iar nu chirpici, la zidul împrejmuitor. Tricolorul fillia deasupra. Pe primar l-am recunoscut imediat. E un „tip“ cunoscut al Bucureștilor și-al unor anumite cafenele. Cine știe ce protecție l-a aruncat aici, ca să se plictisească amarnic cu administrația țărînimii pe care o disprețuește, pentru 150 lei pe lună! Stă la masă și împarte corespondența, împreună cu „domnul secretar comunal“, adică notarul. Vezi aici e țaria și experiența! El face și desface orișice afacere a primăriei. Are 60 de ani și face slujba dobrogeană de la anexarea provinciei. Știe toate rosturile dobrogene, injură pe toți și de toate, cunoaște toate limbile *coloniei* și e Român *acuma*, mai ales că n'a știut niciodată, sau a uitat din ce neam face parte ca origine. E un tip de vulpoi dobrogean pentru nenorocitele sate cu neamuri străine. Li administrează rău și-i stoarc

bine. Inaintea celor două biurouri din primărie e un grilaj care desparte administrația de cirmuitori ; in fund portretele suveranilor, iar într'un colț 7 puști—din care 4 merită numele, iar 3 sint un fel de ciomege cu baionete lungi, ruginite și indoite. Jos, într'un colț, sint niște felinare, iar lingă ușă au incremenit patru „fesurlii“ cu ochii țintă la primar. Sint oamenii șelului de garnizoană. Și-abia acum imi amintii că in sara trecută, pe la orele 10, au trecut pe la poarta noastră Ali și încă unul, cu felinare aprinse in mină și cu puștile de lemn pe umăr. Au trecut drepti, serioși, tăcuți—cu toate sisiiturile și strigătele citorva vizitatori adunați sara, pentru petrecere, la poarta casei. Ali și cu tovarășul, oameni ai datoriei și ai cirmuirii,—erau de gardă in aceea noapte, încă cu alți 5 inși, judecind după cele 7 puști ale primăriei !

A doua zi, de dimineață, am intilnit din nou pe Ardeleanul din Surduluc. l-am spus ce-am văzut și l-am intrebat:

— Nu s'ar putea ca oamenii aceștia, și unii și alții, să îngrijească mai gospodărește de satul lor ?

— Da de unde ?

— Ei cum ? n'au voe, n'au drept, ori n'au bună-voință ?

— Au, domnule, și voe, și drepturi, că doar is și ei *confilii*... Da li-e frică de primar și mai ales de hoțu ala de secretar. li bagă in beleli mereu,—și el trage foloasele. Ala și cu primaru să fie oameni, și toți ar fi... Da așa nu-s buni de nici o treabă, că, după toate, nu știu nici rominește...

— Apoi atunci, cam cum se înțeleg ?

— la le deslușește și el, secretaru, ce poate, și ei... iscălesc. Uite ia, ăștia trei bătrini, cu cealmalele și bărbile alca mari, ăștia ce vin incoa, de parcă-s înțelepții înțelepților... li vezi ? Is „confilii“ și ei. De multe ori iscălesc și habar n'au de ce-au iscălit. Cind vine citeodată domnu subprefect, in cercetare, la orice intrebare a dumnealui, numai li vezi ploconindu-se până la pământ și zicind :

— Bil belmem ! Bil belmem ! (noi nu știm, nu știm).

— Apoi aici spune, strigă d-l subprefect, că ați fost față. Și secretaru, vulpoiu, le talmăcește, D-zeu știe cum. Iar ei:

— Dăscal ! Dăscal !

Și-l arată pe secretar—adică el știe și pentru ei, pacatu lor !

— Bine omule, zice d-l subprefect cătră unu din ei, arătindu-i hirtia, cu vre-o pricină, n'ai iscălit d-ta aici ?

Și numai să-l vezi pe Turc, domnul, cum ia hirtia, o sucește, holbează ochii cit cealmău lui și răspunde tacticos, ploconindu-se :

— Gal i ba benim ! (Ba mi se pare că e a mea...)

După amiază am plecat spre mare, să fac o preumblare pe țarm, ca să dau de vre-o pescărie despre care imi vorbise Ardeleanul. E departe de sat cale de patruzeci de minute, tăind drept. Pe țarm nimeni, cit se poate vedea, nici in dreapta, spre

Movilă și farul de la Tusla, care se vede bine, nici în stînga, spre Constanța, care se ghicește după o cotitură. Tărîmul e înalt și spîntecat ici și colo de valuri, care vin furioase și spumegînde, ca să suc malul citva timp, umplînd spîntecăturile și șerpînd printre ele, și ca să se retragă învinse în sinul lor uriaș și veșnic în mișcare. În zare, pe deasupra valurilor, cu prora ridicată în direcția Constanței, un vapor taie valurile în grabă.

După vre-o oră de mers pe țărîm, pe o potecă, între flori cîmpenești, am coborît la o mică plajă, unde se află și pescăria. Pe jos e un întreg popor de scoici multicolore și de diferite mărimi, amestecate cu nisipul cald și fin. Ici-colo sînt risipite tot felul de instrumente și unelte de pescărie. M'am odihnit în bordeiul pescarilor, așezat sub mal. Și-am fost ospătat cu pește proaspăt. La „cafea” — care nu lipsea nici aici, — am stat mai mult de vorbă. Sînt patru tovarăși, doi Turci, un Grec și un Bulgar. Sînt oameni în vîrstă, îmbătrîniți în meserie. Muncesc mult și cîștigă binișor. Nu urăsc pe Romîni și nu se plîng decît de formele astea noi și complicate ale unei administrații nesimpatice, pe care n'o înțeleg și care nu le aduce folos. Și aici în locul să-mi povestească unul din Turci, cunoscuta anecdotă a lui Ahmet, care în timpul domniei Turcilor a dus pe datornic în fața pașii și la amenințarea „că-i taie capu” a plătit banii imediat, dar că sub domnia cea nouă, Ahmet, avînd din nou să urmărească un datornic, și-a luat lumea în cap, căci a sărăcit cheltuînd, deși *a cîștigat*, dar la judecătorie, apoi la tribunal, apoi la apel, și-așa mai departe...

Am mulțumit pescarilor și-am plecat. Pe la jumătatea drumului m'am întîlnit cu un cunoscut, care fusese și dînsul „la mare” și, întorcîndu-ne împreună, am început o aprinsă convorbire despre „foștii noștri suzerani”, despre firea lor pașnică, despre Tătarii aceștia ai noștri, foști cutrierători ai stepelor, cași despre modul cum îi administrăm de vitreg. Cînd deodată, într'un nor de praf, trecu, ca o arătare, ca o simbolizare ironică, o numeroasă herghelie de cai voinici, turmă vajnică dar necuvîntătoare, minată în goană de un singur Tătar călare, fără șea și fără frîne, care-i ducea numai fluierîndu-le și zbierînd, sau aruncînd în grămadă cu o măciucă scurtă, pe care o ridica apoi din goană, plecîndu-se, fără să descalice...

D. Munteanu-Rîmnice